

Památník národního písemnictví a jeho sbírky

Mgr. Alena Petruželková / vedoucí knihovny PNP /
petruzelkova@pamatnik-np.cz

Resumé:

Památník národního písemnictví (PNP) byl zřízen na základě rozhodnutí strany a vlády v r. 1952. Hlavním úkolem muzea bylo připravit expozici vývoje české literatury. Knihovna PNP byla pověřena správou Strahovské knihovny a dalších klášterních knihoven. Po r. 1989 byly na základě restitučních zákonů vráceny jak budovy kláštera, kde dosud sídlí PNP, tak sbírky a knihovna. PNP se tak stalo muzeem bez vlastní expozice. Všechny tyto změny si vyžádaly změnu statutu a koncepcí muzea.

Knihovna získává a zpřístupňuje tištěné doklady k vývoji české literatury a knižní kultury od konce 18. století do současnosti. Významnou součástí sbírky knihovny jsou knihovní celky, zejména knihovny spisovatelů a básníků.

PNP je institucí tří sbírkotvorných oddělení – literárního archivu, knihovny a uměleckých sbírek. Těsnou spoluprací těchto oddělení v oblasti akvizice a prezentování sbírkových předmětů vzniká jedinečný celek kulturního dědictví ČR.

Klíčová slova: historie muzea české literatury – knihovna – literární archiv – umělecké sbírky – sídlo a depozitáře – knihovní celky – zásady akvizice – prezentace sbírky.

Summary:

The founding of the Museum of Czech Literature (MCL) was based on a resolution of the party and government in 1952. The main function of MCL was to preserve and promote Czech literature in national way. The modern library collection grew in conjunction with the historical collection of the Strahov Library and other monasterial libraries.

After 1989 in connection with the restitution of property was most of the area of Strahov monastery, where is the seat of MCL, including library returned. The MCL became a museum without an exhibition. These changes necessitated the setting up of a new MCL statute and conception of library.

Library acquisition programme of Czech literature realized on the following scale: rare editions, bibliophilic editions, other editions – including author's corrections or appendices. Special chapter in library acquisition is collecting of library units. Library of writers has special cultural and historical value in the national heritage. Examples of these ones (library of Vladimír Holan, Jiří Karásek ze Lvovic, etc.). Proposal for purchase such unit is necessary. History and structure of other collections in MCL (Literary Archive, Art Collections). Cooperation on promoting of collections.

Keywords: History of Museum of Czech Literature – Library – Literary Archive – Art Collections – buildings and depositories – library units – plan of acquisition – promoting of collections.

Motto

O co je kratší historie Památníku národního písemnictví, o to jsou významnější jeho sbírky.

Památník národního písemnictví (PNP) je příspěvkovou organizací MK ČR. Plní funkci muzea české literatury ve smyslu zákona č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy. Byl zřízen za účelem získávat, shromažďovat, trvale uchovávat, evidovat, odborně zpracovávat a zpřístupňovat veřejnosti sbírky muzejní povahy, konkrétně sbírku dokladů k vývoji literatury a knižní kultury v českých zemích, včetně dokladů vážících se k životu, dílu a odkazu významných osobností české literatury a knižní kultury od 18. století do současnosti a sbírku uměleckých děl výtvarného umění. PNP není jen muzeem, ale také není jen archivem nebo knihovnou, slouží jako muzeum, vědecká instituce a dokumentační centrum dohromady.

Z historie

Když se v květnu roku 1953 dostavili za účelem otevření nové expozice dějin české literatury na Strahov osobnosti vládnoucí KSČ, v čele s náměstkem předsedy vlády Zdeňkem Fierlingerem, jistě neměli dojem nějaké nepatřičnosti. Správou jednoho z nejstarších českých klášterů, budovaného od 12. století jako centrum české vzdělanosti, kterému se podařilo vyvdorovat si svoji existenci na Josefu II., ale nepodařilo se mu zabránit, aby byl zrušen komunistickou stranou, byl pověřen Památník národního písemnictví, který vznikl na základě usnesení strany a vlády.¹ Doba, během které PNP sídlil v prostorách Strahovského kláštera, je pouhou epizodou v historii kláštera trvající staletí.

Účastníci shromáždění vyslechli, že pro řehole jako přežitky starého feudalismu a církevnictví není místa v životě národa, který vykročil pevným krokem na cestu činnorodé výstavby kolektivního hospodářství, kde již nemůže pomoci mystické rozjímání, nýbrž kde člověk smělou rukou si podmaňuje slepé síly přírody.²

Přípravou expozice PNP byl pověřen Ústav pro českou literaturu při ČAV pod vedením Jana Mukařovského. Expozice literárního vývoje na našem území měla nejen prezentovat v intencích pojetí dějin Zdeňka Nejedlého jeho pokrokové tradice, ale také měla ukázat výsledky přehodnocování dosavadních buržoazních koncepcí historie české literatury v duchu marx-leninské teorie.

Publikace vydaná při příležitosti otevření PNP obsahuje kromě několika projevů, které jsou z větší části plně ideologických frází, citace ze spisů Lenina, Stalina a Gottwalda a mapu s popisem expozice.³

Název a logo PNP

Na nádvoří Strahovského kláštera stojí monumentální bronzová socha lva se znakem československé státnosti, kterou vytvořil podle živého modelu Bohumil Kafka pro pomník M. R. Štefánika. Bronzový odlitek lva pochází z roku 1936 a na klášterní nádvoří byl přemístěn z rajskeho dvora v roce 1987. Miniatura tohoto lva se stala ústředním motivem loga PNP, instituce, jejíž jednou z hlavních rolí je poskytnout domov českému jazyku a jeho literární památkám. Po roce 1989 se začaly ozývat hlasy odborné veřejnosti, ale ještě silněji hlasy kritiků samotné existence PNP, které poukazovaly na okolnosti jeho vzniku poplatnému době.

Název začínající slovem památník evokuje zašlé časy a mnozí, především příslušníci generace narozené po roce 1980, vnímají především tuto jeho archaičnost. Hledání nového názvu je věci šířeji vedené diskuze odborné veřejnosti na téma, na co potřebujeme a k čemu nám slouží muzeum české literatury. Nový název by měl zahrnovat tyto představy, také by měl reprezentovat jedinečnost a nenahraditelnost sbírek a zároveň by měl vyjadřovat vůli spravující instituce stát se moderní otevřenou institucí.

PNP dnes – sídlo a depozitáře

Po téměř čtyřiceti letech vyhnanství se v roce 1990 na Strahov vrátil řád premonstrátů a PNP postupně vyklidil většinu kláštera. Nejprve byla zrušena expozice, následně byla vystěhována do pronajatých depozitářů mimo Prahu podstatná část sbírek. V současnosti je rekonstrukce kláštera téměř u konce, křídlo, kde dosud sídlí PNP, na rekonstrukci teprve čeká.⁴

V uplynulých dvaceti letech od převratu v roce 1989 se nepodařilo pro instituci uchováající archiv a sbírku pramenů k dějinám české literatury zřídit důstojné sídlo. Již několikrát rok probíhá soudní řízení mezi PNP a Magistrátem hlavního města Prahy. Budova bývalého čínského velvyslanectví, o kterou se v tomto sporu jedná, byla PNP přidělena dislokační komisí vlády ČR v roce 2005. Táhnoucí se spor má za následek nejen nemalé finanční ztráty, ale zejména znemožňuje představit bohaté sbírky PNP širší veřejnosti.⁵

Situace týkající se depozitářů je rovněž kritická. Ukázalo se, že postupná dislokace sbírek do pronajatých objektů mimo Prahu se stala pro instituci pastí a neúměrnou finanční zátěží. V současné době se jedná o převod kasáren v Litoměřicích do majetku PNP a vybudování centrálního depozitáře v tomto objektu.⁶

Knihovna PNP

Knihovna PNP je specializovanou muzejní knihovnou⁷, která systematicky získává, zpracovává, uchovává a zpřístupňuje tištěné doklady k vývoji literatury a knižní kultury v českých zemích. Badatelské veřejnosti předkládá k prezenčnímu studiu bohemikální tiskovou produkci od konce 18. století do současnosti a sbírku rukopisů a starých tisků⁸. Ve struktuře muzejních knihoven má knihovna PNP zvláštní postavení. Na rozdíl od podobně zaměřené knihovny Národního muzea nevychleňuje knihovna PNP speciální podsbírkou. V CES má zaregistrovány dvě podsbírkou z hlediska časového vymezení (do konce 18. století a od začátku 19. století do současnosti). Podobně se liší od dalších muzejních knihoven. V institucích se sbírkami zaměřenými na umění jsou odděleně budovány speciální sbírky (bibliofilie, vazba, aj.) buď jako součást muzejní knihovny (Moravská galerie v Brně) nebo jako zvláštní oddělení (Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze).

V prvním období existence PNP (1951 – 1953) bylo hlavním úkolem knihovny spravovat Strahovskou knihovnu a svozy z dalších zrušených klášterních knihoven. Paralelně s touto činností začala vznikat studijní knihovna pro potřeby muzejního oddělení a pro potřeby nově vznikající expozice. Inventáře z těchto let jsou vedeny ve dvou řadách. První řada obsahuje fond tzv. studijní literatury, většinou pocházející ze svezů, ve druhé řadě jsou knihy z nákupů a darů jednotlivců, na kterých se mimo jiné podíleli členové přípravných komisí expozice muzea české literatury. Nezanedbatelnou část fondů z tohoto období tvoří knihovny zrušených nakladatelství (J. R. Vilímek, 1952).

Křivka růstu knihovního fondu výrazně stoupá v 60. letech, kdy knihovna PNP získala právo povinného výtisku (4 530 přírůstkových čísel v r. 1957, 12 824 v r. 1967, 1 133 v r. 1997).

Změny, které nastaly po roce 1989, ovlivnily dosavadní složení fondů knihovny. Z cenného původního jádra, do něhož patřily klášterní knihovny, zbyl jen fragment sbírky rukopisů a starých tisků získaných již za existence PNP⁹. Do současného stavu budování sbírky knižních dokladů k historii české literatury a knižní kultury se promítají četné legislativní změny, ke kterým došlo po roce 1989. Přijetím zákona o neperiodických publikacích z roku 1996 ztratil PNP právo povinného výtisku. Z procesu formování nového knihovnického zákona vzešlo pro PNP právo tzv. nabídkové povinnosti. Jeho význam je především informační, v žádném případě nenahrazuje právo povinného výtisku. Důsledkem legislativních změn bylo drastické snížení finančních prostředků na akvizici, což se projevuje v retrospektivním doplňování sbírky.

V první polovině 90. let byly stanoveny obecné principy pro budování sbírky knihovny muzea české literatury. Na základě zachování jisté kontinuity s dosavadní sbírkou byl stanoven hlavní cíl akvizice. Doplňovat krásnou literaturu tak, aby bylo dosaženo co možná nejúplnějšího obrazu české literatury, a to jak akvizicí aktuální produkce, tak

pomocí retrospektivního doplňování sbírky. Druhým cílem akvizičního plánu bylo zachycovat podobu české knihy – její výtvarnou, grafickou a typografickou stránku v návaznosti na již existující sbírku¹⁰. Další oblastí, na kterou měla být akvizice zaměřena, byla odborná literatura. Fond odborné literatury měl být budován tak, aby vytvořil badatelské zázemí pro studium české literatury. Tato doplňující literatura neměla být úplným výčtem pomocných oborů, ale měla se stát zdrojem informací o historickém, filozofickém, náboženském a sociologickém kontextu.

Knihovní celky

Od samého počátku existence PNP se setkáváme s fenoménem knihovních celků¹¹. V historii knihovny PNP stěžejí nalezneme systém, který by byl jednotně uplatňován při jejích akvizici, zpracování a uložení. V nové koncepci akvizice z počátku 90. let byly stanoveny zásady doplňování knihovních celků. *Přejímání pozůstalostí význačných osobností české literatury a pozoruhodných sběratelů českých knih (§5). Při přejímání dbát na obsahový profil knihovny, vyvarovat se duplicity a multiplicity při tomto způsobu akvizice. Zpracování soupisů nabízených pozůstalostí, jejich důsledná kolace s katalogem knihovny (§8). U sporných případů nutnost srovnání s vlastním exemplářem. Nutnost individuálního posouzení vhodnosti exempláře pro sběratelské a výstavní účely muzea. Spolupráce s LA (Literárním archivem) a US (Oddělením uměleckých sbírek) při profilaci retrospektivního doplňování. Orientace na významné archivní fondy jednotlivých spisovatelů a doplnění těchto fondů knihami (§10).*

V roce 1995 byly tyto zásady doplněny návrhem, který měl do budoucna zajistit akvizici knihovních celků mimořádné kulturní hodnoty bez ohledu na duplicitu a zároveň zajistit všechny dostupné informace o získávaných knihovních celcích. Každému rozhodnutí o akvizici knihovního celku mělo předcházet jednání poradního sboru.

Některé knihovní celky v průběhu budování sbírky dostávaly samostatnou signaturu, jiné se rozplynuly pod různými signaturami v celém fondu¹². Ze zprávy jedné z ředitelky knihovny PNP Drahomíry Procházkové lze zjistit, jak probíhala akvizice a uložení osobních knihoven v 70. letech. Ve zprávě z roku 1975 se mimo jiné uvádí, *právníká literatura z knihovny Alberta Pražáka byla převzata antikvariátem. Z původního celku osobní knihovny sběratele a překladatele Šafáře byly vybrány publikace pro doplnění fondu, část byla určena do tzv. rezervního fondu a zbytek byl odprodán do antikvariátu.* V tomto období knihy z osobních knihoven doplňovaly stávající fond, nepočítalo se s tím, že by celek osobní knihovny mohl sloužit jako pramen pro další historická nebo literárně historická zkoumání. *V depozitáři studijní literatury bylo zjištěno, že mezi nezpracovanými knihovními celky byly pohromadě publikace a katalogy z výstav, dar Umělecké besedy byl promíchán s knihami z kolekce Bartoš...* Z tohoto sdělení vyplývá, že rekonstrukce knihovních celků nebude v mnoha případech již možná. Zásadním způsobem akvizice osobních knihoven ovlivňovali a ovlivňují jejich majitelé a dědicové, kteří rozhodují o tom, do jaké míry bude prodávány či darovány knihovní celek úplný nebo zda zůstane jen fragmentem. Na příkladu osobní knihovny básníka Jakuba Demla lze ukázat, že fenomén knihovního celku a jeho úplnosti je do značné míry iluzorní. V roce 1994 se na knihovnu PNP obrátil Václav Maršík s nabídkou odprodeje knih z knihovny Jakuba Demla. Předložil několik dokumentů, které svědčily o tom, že byl v kontaktu s básníkem a M. R. Junovou, která se o Demla v posledních letech jeho života starala. Knihovna Jakuba Demla není uložena v PNP, je zde jen část knih, které získal od Demla Maršík, a dále písemné svědectví, jehož součástí jsou seznamy knih, které Maršík z Demlovy knihovny rozprodal. Nestává se často, že by celek osobní knihovny doplňovaly dokumenty vypovídající o původu, obsahu a historii knihovny. Platí to především pro období, kdy byly celky získávány bez přímé vazby na literární archiv (součástí PNP od r. 1964). Z širokého spektra různých typů knihovních celků uvedme alespoň několik reprezentativních příkladů.

Knihovna Vladimíra Holana (1905 – 1980)

Básnickova osobní knihovna je typickým příkladem autorské osobní knihovny. Kromě knih, jejichž autorem je Holan, obsahuje knihy s dedikacemi od četných básníků a spisovatelů. Odpověď na otázku, co Holan četl a jaký byl čtenář, lze hledat v Holanových kresbách a poznámkách, které si do knih vpisoval.

V archivní pozůstalosti existují v korespondenci doklady o knihách, které Holan četl, které si vypůjčoval i seznamy knih, které ze své knihovny prodával. Z těchto dokladů si lze učinit představu o tom, do jaké míry může být rekonstrukce Holanovy osobní knihovny úplná. Básnickova pozůstalost včetně knihovny byla v roce 1990 prohlášena za kulturní památku, v roce 1992 se stala součástí PNP.

Knihovna Jiřího Karáska ze Lvovic

Na příkladu sbírky Jiřího Karáska ze Lvovic¹³, jejíž předměty jsou uchovávány ve všech třech sbírkotvorných odděleních PNP¹⁴, lze názorně ilustrovat různorodost a zároveň celistvost muzejních sbírek uložených v PNP a také přiblížit jeden ze způsobů, jakým sbírka PNP vznikala. Jiřímu Karáskovi ze Lvovic, tomuto básníkovi a sběrateli evropského významu, jenž měl v úmyslu vybudovat instituci podobnou vídeňské Albertině, se podařilo v prvních desetiletích 20. století nashromáždit tisíce výtvarných děl (obrazů, plastik, grafik) domácích i zahraničních umělců, desetitisíce knih a rozsáhlý archiv, zahrnující mimo jiné cenné dokumenty k historii česko-polských kulturních styků z přelomu 19. a 20. století, množství korespondence a fotografií. V roce 1925 Karásek věnoval svou sbírku Československé obci sokolské a zpřístupnil ji veřejnosti. Jednou ze základních podmínek, kterou Karásek zavázal ve své věnovací listině Českou obec sokolskou, byla nedělitelnost, neprodejnost a neměnnost jeho sbírky. Karásek si v ní vyhradil právo zrušit svůj odkaz Sokolu v případě, že nebudou dodrženy tyto podmínky, a protože důvěřoval tehdejšímu československému státu, ustanovil ho jako dalšího vykonavatele své vůle. Až do roku 1953 dohlíželo na Karáskův kulturní odkaz kuratorium, jehož členy byly tehdejší významné osobnosti naší kultury – Petr Bezruč, Ludvík Kuba, Max Švabinský, Josef Lada nebo Prokop Toman. V roce 1955 byly sbírky svěřeny do správy PNP. Karáskova knihovna, která je typickou sběratelskou knihovnou, byla v roce 2005 po několikerém stěhování definitivně uložena v nově zrekonstruovaném depozitáři PNP. Již třetím rokem zde tým odborníků provádí výzkum této knihovny. Výsledkem týmové spolupráce by mělo být v roce 2011 vydání sborníku *Jiří Karásek – sběratel evropského významu*, publikující výsledky několikaletého grantu, které knihovna získala v rámci GA ČR.

Sbírka slabikářů

Jiným typem knihovního celku je osobní knihovna Josefa Kubálka. Byla do PNP získána v roce 1972 a obsahuje 2810 svazků především pedagogické literatury (*Knihy metodní*, 1777; *Slabikáře pro školy městské*, 1815; *Die Kleine ABC Schule*, 1815; *Malá kniha ke čtení*, 1819). Jádrem knihovny je sbírka slabikářů z celého světa od konce 18. století do 60. let 20. století. Tuto sbírku doplňují metodické příručky a pomůcky k výuce čtení, psaní a počítání. Josef Kubálek je autorem mnoha titulů učebnic a příruček, v roce 1929 vydal obsáhlou publikaci *Naše slabikáře*.

Prezentace sbírky PNP

Cílem nejen knihovny, ale i dalších oddělení PNP, je využít všech dostupných možností zveřejňovat své sbírky.

Faktorem, který výrazně limituje prezentační možnosti PNP, jak již bylo uvedeno, je absence výstavních prostor pro stálou expozici. Kromě sezónních výstav v letohrádku Hvězda, jehož je PNP vlastníkem, využíváme možností spolupráce s ostatními institucemi na výstavních projektech mimo PNP. Jedním z takových příkladů jsou letošní výstavy o nakladatelské činnosti Otakara Štorcha-Mariena v Národní knihovně nebo výstava o knižních úpravách Karla Teigeho v Galerii hl. města Prahy¹⁵.

Různorodost sbírky i způsobu jejího zpracování nám dosud nedovoluje propojit databáze jednotlivých oddělení tak, aby badatelům mohly být zpřístupněny komplexní informace o sbírkových předmětech uložených ve všech třech oddělení PNP. Věříme, že projekty Národní knihovny a Národního archivu spolu s Metodickým centrem pro informační technologie v muzejnictví odstraní poslední překážky propojení muzejních, archivních a knihovních databází.

Další informace na www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz

Letohrádek Hvězda

Studovna knihovny a literárního archivu

Depozitář knihovny

Z výstavy k 100. výročí narození Vladimíra Holana v letohrádku Hvězda 2005

¹ Původní úmysl vybudovat v prostorách zrušeného kláštera na Strahově muzeum národního obrození vystřídal úmysl zřídit Památník národní kultury se zaměřením na literaturu, založen byl 22. 1. 1952. Převzal Strahovský klášter, knihovnu a fondy klášterních svozů (400 000). V roce 1953 byl zřízen Památník národního písemnictví. Koncipován byl jako muzeum české literatury. V roce 1958 vzniklo pod vedením PNP tzv. prozatímní uskupení muzeí (muzeum A. Dvořáka a B. Smetany, muzeum A. Jiráka, zpřístupněné veřejnosti od r. 1951v letohrádku Hvězda).

² *Památník národního písemnictví : katalog musea české literatury*. 2. vyd. Praha : PNP, 1955. FIERLINGER, Zdeněk. K otevření Památníku národního písemnictví na Strahově, s. 9-14.

³ *Památník národního písemnictví na Strahově : katalog musea české literatury*. 2. vyd. Praha : PNP, 1955. 170 s.

⁴ Důsledky restitučních zákonů (zák. č. 298/1990 Sb., ve znění zák. č. 338/1991 Sb.) PNP využíval v objektu Strahovského kláštera:

1990 8 000 m²

1991 6 000 m²

2007 1 991 m²

V letech 1992 – 1998 uvolnil PNP 3 820 m², do roku 2004 došlo ještě k uvolnění zimního refektáře, poloviny kapitulní síně a prostoru vrátnice pro potřeby Královské kanonie. V letech 1991 – 2001 vydal PNP – US přes 30 000 sbírkových předmětů, které do té doby spravoval, oprávněným osobám, zejména na Královské kanonii premonstrátů na Strahově; vydána byla také sbírka Z. Macka a E. Lešehrada.

⁵ Diplomatický servis smlouvou ze dne 5. 1. 2006 předal dům čp. 70 s pozemkem v Pelléově ulici 20 MZV ČR a podal návrh na provedení záznamu do katastru nemovitostí. MZV ČR pak připravilo podklady pro jednání vlády ČR, ta usnesením č. 301 ze dne 22. 3. 2006 změny v příslušnosti hospodařit schválila.

Hlavní město Praha dalo pokyn k podání žaloby na určení vlastnických práv, což bylo potvrzeno dopisem ze dne 19. 12. 2006.

⁶ Depozitáře mimo Prahu:

1991 3 057 m²

2007 4 965 m²

celkem

1990 10 400 (Praha) + 3 000 (mimo Prahu) = 13 400 m²

2007 4 400 (Praha) + 4 965 (mimo Prahu) = 9 365 m²

Objekty v Praze 6 – Bubenči celkem cca 4 500 m².

PNP užíval v roce 2007 v Praze a v ČR celkem 6 957 m² nebytových ploch v nemovitostech jiných vlastníků. Za tyto služby uhradil 5 444 173,50 Kč.

⁷ Knihovna PNP spravuje více než půl milionu svazků knih a časopisů. V oblasti muzejních knihoven patří k těm největším, z hlediska specializace své sbírky je knihovnou největší. Muzejní exempláře knih běžných vydání beletrie jsou ceněné díky svým glosám, dedikacím, autografům a exlibris. Soubor autorských knih a bibliofilská vydání s četnými unikátními ilustracemi, grafickou úpravou či uměleckou knižní vazbou reprezentují knižní kulturu.

⁸ Sbíрка rukopisů a tisků je evidována v CES jako podsbíрка 19 písemností a tisků, vydaných do roku 1800. Obsahuje 1 000 rukopisů, 6 000 starých tisků a 1 580 titulů písniček a modliteb. Nejstarší rukopisy pocházejí ze 14. století, nejstarší tisky pocházejí z let 1470 – 1500. V podsbírcce, která vznikala postupně od roku 1952, převažují tisky z 18. století. Zpočátku byla tvořena zejména převzatými historickými knihovními fondy Strahovské knihovny (cca 130 000 rukopisů a starých tisků) a knihovními fondy ze zrušených klášterních knihoven o počtu celkem cca 300 000 svazků (např. knihovny premonstrátských klášterů v Teplé a v Želivě, knihovna kapucínů v Praze, knihovna benediktinů v Broumově, knihovna františkánů v Praze, knihovna dominikánů v Praze aj.). Zejména podsbíрка starých tisků (tisky z let 1500 – 1800) byla v letech 1960 až 1991 postupně doplňována novými akvizicemi.

⁹ Od roku 1992 v souvislosti s novým statutem (od r. 1992) a zřizovací listinou PNP (od r. 2001), upravující základní činnost PNP, je podsběrka 19 uzavřena a dále se nedoplňuje. V letech 1992 – 2004 byly z podsběrky na základě zákona č. 298/1990 Sb. vydány oprávněným osobám desítky tisíc rukopisů, prvotisků a starých tisků, zejména Královské kanonii premonstrátů na Strahově.

¹⁰ Významným zdrojem pro akvizici těchto knih je soutěž o nejkrásnější českou knihu roku, kterou PNP spolupřepřádá s MK ČR od jejího vzniku v r. 1965.

¹¹ Základní typologie knihovních celků v PNP – knihovny osobní a autorské, knihovní celky sběratelské, knihovní celky institucí, knihovní celky tematické, knihovní celky smíšené. Více než 90 knihovních celků, obsahujících téměř 250 000 sbírkových předmětů, je jádrem podsběrky 18. Jsou mezi nimi knihovny významných českých spisovatelů (J. Arbesa 1985, K. Biebla 1985, P. Eisnera 1969, V. Holana 1992, J. Hory 1967, A. Jiráska 1964, J. Mahena 1969, V. Nezvala 1970, M. Vacíka 2000, J. Vrchlického 1974, Z. Wintera 1987 aj.), novinářů (E. E. Kische 1962), literárních kritiků a teoretiků (F. X. Šaldy 1967, V. Černého 1989, B. Václavka 1967, J. Mukařovského 1993), sběratelů (A. Sářky 1967, J. Knytla 1970), výtvarníků (M. Alše 1965, V. Maška 1973, J. Váchala 1991) i dalších osobností společenského a kulturního života (A. Pražáka 1973, J. Thona 1983, F. Fajfry 1969). Mimořádně cenné jsou intaktní knihovní celky. V roce 2008 byla bezúplatně převedena v rámci archivní pozůstalosti osobní knihovna básníka, literárního a divadelního kritika, historika a editora A. M. Piší (1902 – 1966) z majetku Jihočeského kraje do majetku knihovny PNP. Obsahuje muzejní exempláře s četnými dedikacemi od českých spisovatelů a básníků a vpisky A. M. Piší.

¹² Například rozsáhlá knihovna B. M. Kliky (nakladatelství *Zátiší, knihy srdce i ducha*), získaná v roce 1958, ve které bylo evidováno 7 715 inventárních čísel, nemá vlastní signaturu.

¹³ Jiří Karásek ze Lvovic (1871 – 1951), redaktor, básník, prozaik, dramatik, esejista, překladatel.

¹⁴ **Literární archiv (LA)** se stal sbírkotvorným oddělením PNP 1. ledna 1964. Do té doby byl součástí sbírek Národního muzea. Vznik archivu a jeho historie jsou těsně spjaty s obrozeneckými snahami národních buditelů, kteří začali po založení Národního muzea roku 1818 ukládat do jeho rukopisného oddělení důležité dokumenty národního písemnictví. V době převedení archivních sbírek pod správu PNP obsahoval archiv cca 1 700 000 archivních jednotek, tedy zhruba čtvrtinu dnešního množství. V současnosti je v archivu uloženo více než 6 milionů archivních jednotek dokumentujících vývoj české literatury v časovém rozmezí od konce 18. století po současnost. Kromě jednotlivých fondů patří k literárnímu archivu další tři samostatné sbírky: fotoarchiv, výstřížkový archiv a audio/video archiv.

Archivní fondy a sbírky jsou využívány k badatelským, výstavním, edičním a dokumentačním účelům. Od roku 2006 jsou archiválie zpracovávány v databázi Janus. Kromě katalogu a tištěných soupisů má veřejnost k dispozici prohlížeč databáze, do kterého jsou převáděna data všech zpracovaných fondů. Badatelé mohou studovat archiválie ve studovně literárního archivu v pražském sídle PNP. Zpracované fondy jsou zpřístupňovány veřejnosti podle badatelského řádu a v souladu se zákonem č. 190/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 499/2004 o archivnictví a spisové službě. (Text byl převzat z úvodu k historii LA Naděždy Macurové, vedoucí LA)

Oddělení uměleckých sbírek (US), původně pod názvem *Dokumentace a literární galerie*, vzniklo jako pracoviště pro organizování a vytvoření expozice budoucího literárního muzea. Zpočátku plnilo archivní, sbírkotvorné a výstavní úkoly.

Sběrka výtvarného umění vznikala postupně od roku 1952. Tvořily ji zejména převzaté fondy Strahovského kláštera (převážně grafiky, mobilie a uměleckořemeslné předměty). Základ vlastní výtvarné sbírky muzea však vytvořilo až několik významných souborů výtvarných děl, které PNP převzal během padesátých let do své správy (sbírka Jiřího Karáska ze Lvovic, tzv. Karáskova galerie, archiv originálních ilustrací Vilímekova nakladatelství, část archivu nakladatelství Družstevní práce, Ottova nakladatelství, nakladatelství Šolce a Šimáčka a předměty z fondu Národní kulturní komise).

V roce 1964 se US staly specializovaným oddělením zaměřeným na shromažďování, zpracování, publikování a vystavování originálních výtvarných děl volného a užitého umění, hmotných památek po spisovatelích, mobilii a reáliích vztahujících se jak k vývoji literatury a knižní kultury obecně, tak

i k jednotlivým literárním osobnostem. Akvizice se soustředila na vytváření sbírky, která obsahově souvisela s historií vývoje české literatury a dokumentovala vztahy mezi literaturou a uměním v nejšířších souvislostech. V návaznosti na výtvarné fondy nakladatelství byl založen a systematicky doplňován fond knižní ilustrace, vznikl fond volných výtvarných děl inspirovaných významnými literárními díly, sbírka portrétů a karikatur literárních osobností, v posledních letech pak i soubor autorských knih.

V roce 1991 převzal PNP do své správy sbírkový fond *Kabinetu exlibris* v Chrudimi, který se stal deťšováním pracovním oddělení US. Sbírkou exlibris dnes čítající 146 000 předmětů byla budována na základě zájmové činnosti sběratelů organizovaných v Klubu přátel výtvarného umění od roku 1971. V podsbírcce jsou kromě exlibris zastoupeny volné grafické listy, novoročenky a příležitostné tisky, provedené v tradičních grafických technikách. Z darů výtvarníků, sběratelů a odkazů byla vytvořena významná kolekce exlibris, která doplněná o exlibris z fondů PNP představuje největší sbírku českého a světového exlibris v Čechách.

V roce 1992 byla ukončena činnost Muzea Aloise Jiráska a Mikoláše Alše, výtvarná část těchto fondů byla zahrnuta do US.

V roce 2000 zahájilo oddělení US počítačové zpracování přírůstků a rekatalogizaci fondu Karáskovy galerie v programu DEMUS, spojené s obrazovou digitalizací sbírek. Veškeré přírůstky jsou evidovány, dále zpracovávány a zpřístupněny badatelům v listkových katalogích ve studovně uměleckých sbírek PNP.

V současné době spravuje oddělení US přibližně 400 000 sbírkových předmětů. Nejstarší výtvarná díla pocházejí z 15. století, převážná část z druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století. V roce 2002 byly sbírkové fondy US přihlášeny do centrální evidence sbírek CES MK ČR. (Text vznikl krácením příspěvku k historii US Rumjany Dačevové, vedoucí US.)

¹⁵ 8. listopadu letošního roku skončila v Galerii Klementinum výstava *Aventinum 1919 – 1949. Příběh nakladatele Štorcha-Mariena*. Výstavu uspořádala Národní knihovna ČR ve spolupráci s PNP, kde jsou uloženy jak archivní doklady k činnosti nakladatelství, tak soubor knih vydaných v Aventinu Otakarem Štorchem-Mariemem.

Od 3. 9. do 1. 11. 2009 se uskutečnila v Domě U Zlatého prstenu výstava *Karel Teige / Zbyněk Baladrán : Asymetrická harmonie*.